

Medailér a sochař Zdeněk Kolářský očima fyziků a matematiků

(při příležitosti jeho životního jubilea)

Alena Šolcová¹ a Jan Valenta²

¹Katedra aplikované matematiky, Fakulta informačních technologií ČVUT v Praze, Thákurova 9, Praha 6

²Katedra chemické fyziky a optiky, Matematicko-fyzikální fakulta UK, Ke Karlovu 3, Praha 2

Učitelé, studenti či vědci si obvykle ani neuvědomují, jak významně k atmosféře a vnější tváři jejich institucí přispívají různí umělci. Nejde pouze o umělecká díla umístěná často před školami, o pozoruhodnou architekturu budov, ale také o každodenně používaná loga, symboly a ceremoniální předměty sloužící při slavnostních příležitostech, jako jsou například promoce – insignie, žezla, ozdobné řetězy s medailemi, pečetidla. Zřejmě nejproduktivnějším umělcem v tomto oboru v našich zemích, který pracoval pro řadu univerzit a vědeckých společností, je mistr Zdeněk Kolářský, který letos na jaře oslavil 90. narozeniny.

Akademický sochař Zdeněk Kolářský se narodil 29. 4. 1931 v Kostelci nad Orlicí. Vystudoval Střední průmyslovou školu sklářskou v Železném Brodě (1947–51, prof. M. Janků, L. Přenosil, B. Novák, J. Černý) a Vysokou školu umělecko-průmyslovou v Praze (1951–57, ateliér glyptiky a užité plastiky prof. Karla Štipla). V průběhu své aktivní kariéry se Kolářský zapojil do činnosti umělecké skupiny Medaile 66 a Asociace umělců medailérů při Unii výtvarných umělců (1990) [1].

Po ukončení školy nejprve navrhoval užité sklo (lité nebo ryté), přebaly gramofonových desek a jinou propagační grafiku apod. Postupně se však orientoval na portrétní, figurální a reliéfní grafiku a zejména medaile a mince – vytvořil více než desítku mincí: oběžných (např. tříkoruna) i příležitostných (pamětních). V jeho tvorbě najdeme busty významných osobností Petra Bezruče, Pabla Nerudy, Karla Högera či Václava Petržílky, ale mnohem více portrétů je provedeno formou reliéfu jako součást pamětních desek (či medailí) – z vědeckého světa jsou to např. Marek Marci (Lanškroun), Jan Amos Komenský (Pedagogické muzeum v Praze, obr. 1), Albert Einstein (Praha, obr. 2), Eduard Albert (Žamberk).

V roce 1971 zvítězil Z. Kolářský v soutěži o nové logo České státní pojišťovny se svým návrhem tří splétajících se lipových

listů. Návrh umožňoval využití nejen jako grafické logo, ale také jako reliéf, odznak a podobně, což se stalo později typickým prvkem Kolářského díla. Logo bylo čisté a nadčasové a přestalo být používáno teprve nedávno po převzetí pojišťovny zahraničním vlastníkem. Motiv lipového listu použil také při tvorbě ozdobného řetězu, který byl roku 1979 instalován okolo pomníku svatého Václava na Václavském náměstí. K tématu lípy Zdeněk Kolářský poznamenal: „*Lípa, lipová větévka, lipový list – symbol, který se stal národním, vyjadřuje svým tvarem podobu srdce, tedy lásku, štěstí, mírnost, vlídnost a pravdu. Tento atribut vstoupil do mého vě-*

Obr. 1 Reliéf u vstupu do Pedagogického muzea v Praze na Malé Straně z roku 2018.

Obr. 2 Pamětní deska Albertu Einsteinovi na domě U Jednorozce na Staroměstském náměstí v Praze. Dílo vzniklo z iniciativy JČMF za podpory magistrátu hl. města Prahy a bylo slavnostně odhaleno 14. března 1999 při příležitosti 120 let od narození A. Einsteina.

Obr. 3 Plastika se znaky FJFI ČVUT a MFF UK u hlavního vchodu do areálu v Holešovičkách. Reliéfy jsou odlity z bronzu (celková výška a šířka: 2,6 × 1,8 m).

domí poprvé při přijímací zkoušce na sklářskou školu v Železném Brodě, kde se v roce 1945 scházela budoucí nová generace sklářských odborníků právě nad lipovou větvičkou. Tu jsme kreslili, abychom obstáli při zkoušce a tím prokazovali svou uměleckou zdatnost. Já měl v Kostelci nad Orlicí dobrého kantora na kreslení, tak to pro mě byla celkem hračka. Když jsem později studoval v Praze na Vysoké škole umělecko-průmyslové, vyučoval mě mimo jiné profesor architekt Karel Štipl, který tento strom přímo zbožňoval, a my jsme tím trpěli. Později jsme ale pochopili, jak důležité toto studium přírody bylo. Přírodu musíte znát, než začnete dělat velké umění.“

Kolářský tvořil nejprve ve svém ateliéru Na Hřebenkách, Praha 5-Smíchov, než v roce 1996 přesídlil do rodného Kostelce. Jeho srdečný vztah k rodnému kraji je vyjádřen tvorbou pro řadu měst v okolí: Lanškroun, Jablonné n. Orlicí, Rychnov n. Kněžnou, Vamberk, Žamberk aj.

Při našich (AŠ) návštěvách v ateliéru rád vzpomínal na svého pradědečka z matčiny strany, lidového řezbáře, po němž zdědil nevšední talent. A zručnost – tu podědil

Obr. 4 Detail reliéfu FJFI ČVUT u vchodu do areálu v Holešovičkách. Odlito z bronzu, průměr 0,9 m.

po tatínkovi, který se věnoval rodinné tradici: provaznickému řemeslu.

Doktor Václav Procházka charakterizuje Kolářského dílo takto: „Kolářský je převážně orientován na náměty, v nichž může rozvinout kombinační schopnosti a intelektuální nápaditost, umění uchopit a ztvárnit látku v myšlenkově a konstrukčně logickou, v abstraktně působivou reliéfní skladbu. Jeho kompozice někdy přímo hýří hojností konkrétních detailů zařazených s invencí a smyslem pro významovou nosnost a estetickou účinnost v mozaiku symbolů, která poutavou narativností, právě tak jako geometrickou stylizací podmiňuje specifický ráz jeho tvůrčí koncepce. ... Jeho medaile a plakety, ilustrativně rozvíte v znakové metaforičnosti podložené představivostí bystrého intelektu a podrobnými znalostmi reálií, jsou pestré co do obsahu a neschematické i ze stylistického hlediska“ [2].

My bychom zde rádi zmínili především jeho tvorbu pro vysoké školy a vědecké spolky. Na začátku zřejmě stála práce pro Matematicko-fyzikální fakultu UK a Fakultu jadernou a fyzikálně inženýrskou ČVUT ve druhé polovině 70. let 20. století. Tehdy se stavěla první část (nikdy nedokončeného) projektu tzv. matematicko-fyzikálního učiliště na Praze 8-Holešovičkách (Pelc-Tyrolka), která byla otevřena roku 1978. Při té příležitosti vytvořil Kolářský loga pro obě fakulty, která byla opět vhodná jak pro reliéfní provedení, které můžeme stále vidět před hlavním vchodem (obr. 3, 4), tak i pro ražbu pamětních medailí. Ve vnitřním prostřanství pak najdeme zdařilou bustu prof. Václava Petržílky (obr. 5), jednoho ze zakladatelů jaderné fyziky v Československu. Později (1985) ještě vytvořil obdélníkový reliéf MFF UK (obr. 6), který byl použit i jako logo nebo pro výrobu malých odznaků.

Popíšme stručně podobu znaku MFF UK (obr. 7). Uprostřed se nachází „excentricky nad konvexními kvadranty umístěná“ univerzitní pečeť. V levém horním kvadrantu jsou symboly nukleární fyziky, v pravém horním je naznačena struktura kovů, v levém dolním kvadrantu jsou symboly klasické matematiky a děrná páska. V posledním kvadrantu vpravo dole jsou symboly astronomie. Latinský název FACULTAS MATHEMATICA PHYSICAQUE obkružuje tři kvadranty s výjimkou toho astronomického [3].

Tím ale práce Kolářského pro tyto fakulty neskončila – součástí „komplexního“ díla se staly také insignie a další ceremoniální předměty. Žezlo MFF UK (1979) má opravdu nevšední nadčasový vzhled (obr. 8). „Hmatník i dřík jsou hladké. Mají průřez kříže s kruhovými výplněmi mezi rameny. Zakončení přechází v kotouč posázený 15 rubíny, mezi nimiž je čtvercový terčík s pečeti UK. Nad ním vystupuje povrchově podélně členěný drážkovaný sloupek, který

Obr. 5 Pomník prof. Václava Petržílky v atriu matematicko-fyzikálního učiliště na Praze 8 (odhalen roku 1979).

nese hlavici tvořenou kovovými pruty různě harmonicky na sebe navázanými do geometrických útvarů. Mezi nimi jsou na obdélníkových štítících fakultní emblémy. Uvnitř hlavice je zeměkoule obklopená drahami svých oběžnic. Vše je bohatě doplněno broušenými drahokamy, 56 rubíny a 4 avanturíny tvaru mugle. Znaky znázorňují vědeckou činnost fakulty. Korunu tvoří důmyslná spleť plamínek, ve kterých je Möbiova páska jako symbol nevyčerpatelnosti matematického a fyzikálního poznání. Koruna je provedena umělecky v kovu s využitím efektu světla, stínu a reflexů. Žezlo je ze stříbra 900/1000, silně zclacené. Celková výška je 1,235 m při hmotnosti 3,527 kg“ [2].

Později Zdeněk Kolářský podobně vyzdobil další univerzity v Olomouci, Hradci Králové, Opavě a Pardubicích a vytvořil i několik pamětních medailí s portréty významných matematiků a fyziků pro Jednotu českých (československých) matematiků a fyziků (obr. 9, 10), další medaile byly navrženy a vyraženy např. pro Evropskou fyzikální společnost či Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

Obr. 6 Reliéf zdobící vstupní prostory děkanátu MFF UK (rozměr 1,05 × 0,5 m, dole označen rok 1985). Ve stejném stylu navrhl Z. Kolářský reliéfy pro několik dalších fakult Univerzity Karlovy.

Z dalších prací Z. Kolářského podrobněji zmíníme pamětní desku Alberta Einsteina (obr. 2) na domě U Jednorozce (starší název domu byl „U Kamenného beránka“) na Staroměstském náměstí č. p. 551 z roku 1998. Deska byla slavnostně odhalena 14. března 1999 při příležitosti 120. výročí Einsteinova narození. Jedná se o třetí pamětní desku A. Einsteina v Praze¹ a dle našeho názoru je Kolářského ztvárnění Einsteina z nich nejzdařilejší.

Citujme zde popis reliéfu [4]: „Einsteinův pohled směřuje doprava k orloji, ke starobylému časoměrnému přístroji. Reliéf desky připomíná krátkou dobu pražského pobytu, první úvahy o obecné teorii relativity, ohyb

1 První deska (z roku 1965) je nyní umístěna v budově Přírodovědecké fakulty UK ve Viničné ul. 7 (kde v letech 1911–12 bývala Einsteinova pracovna). Deska je od akad. soch. P. Šturmy. Druhým pomníkem je busta v Lesnické ulici č. 8 (kde Einstein s rodinou bydlel) od akad. soch. M. Bendy.

Obr. 7 Grafické logo MFF UK s motivy vědních oborů vychází z lící strany medaile ražené pro MFF roku 1977. Aktualizovaná verze ve vektorovém formátu byla roku 2002 registrována jako ochranná známka.

světelného paprsku v blízkosti Slunce v načrtnuté křivce nad Karlovým mostem, po němž Einstein procházel cestou do Klementina a rozmýšlel své přednášky. Most symbolizuje spojení mezi tvořivou fantazií a základem vědeckého poznání. Staroměstská mostecká věž nám připomíná, že tehdy Einstein netušil, že se jeho teorie stane základem novodobé kosmologie. Vrypy symbolů na desce mají připomínat čáry na černé tabuli, z nichž výrazně vystupuje Albertovým rukopisem $E = Mc^2$ a tvar houslí, jejichž struny se rozechvívaly v salonu Bertý Fantové. Obrys houslí a jejich otvory křivkovsky paradoxně evokují u jedněch hudbu a u druhých pak symbol integrálu. (Námět desky vznikl v průběhu roku 1998 z podnětu A. Šolcové a M. Křížka, kteří zároveň poskytli podklady a konzultace pro její výtvarné zpracování).“

Vzpomeňme (AŠ) na obdivuhodné tvůrčí zaujetí Mistra Kolářského při přípravě

Obr. 8 Žezlo MFF UK, které vzniklo v roce 1979 kombinací zlatnických technik (výška 1,24 m, hmotnost 3,53 kg), je uloženo ve zvláštním kuffíku (etui).

desky: „Měli jsme před sebou na papíře načrtnutý středový motiv desky. Na poznámku, že musíme myslet na to, kolik bylo Albertu Einsteinovi let, když působil v Praze, Zdeněk Kolářský odpověděl, že každý z druhého konce náměstí, od dientzenhoferovského chrámu sv. Mikuláše, musí poznat, že se jedná o Alberta Einsteina. Nakonec jsme došli ke kompromisu přidáváním a ubíráním vlasů. Tak jsme Einsteina učešali i pro desku. Einsteinovi bylo v době pobytu v Praze v letech 1911–12 kolem 32 let. Hledali jsme tehdy pražské portréty Einsteinovy, ale snadné to nebylo. Prohlédli jsme i archiv Židovského muzea. Deska je vedle pozdně renesančního portálu zavěšena více než dvacet let a Albert se stále dívá k orloji jako mladík.“

Díky ředitelce Městského muzea v Lanškrouně Dr. Marii Borkovcové zde vznikla stálá výstava z díla Mistra Kolářského a speciální sbírka jeho mincí, která zahrnuje více než 800 děl [1]. Na Lanškrounsko se Zdeněk Kolářský dostal již jako mladý skaut, když pomáhal při žních. V devadesátých letech dvacátého století pracoval pro Lanškroun opět. U příležitosti oslav 400. výročí

Obr. 9 Detail obálky prvního dne k vydání poštovních známek při příležitosti 125 let od založení JČMF roku 1987 znázorňuje grafický přepis lince a rubu jedné z Kolářského medailí.

narození Jana Marka Marci vytvořil plaketu Jan Marek Marci z Kronlandu, významný český fyzik, matematik, astronom, lékař a filozof, rektor Karlovy univerzity v Praze *13. 6. 1595 v Lanškrouně, †10. 4. 1667 v Praze.² Na památku této vzácné osobnosti vytvořil i medaili. Pouze pro Lanškrounsko vytvořil Zdeněk Kolářský přes dvě stě prací. Čestné občanství města Lanškrouna obdržel tento sochař a medailér v roce 2001. Není tedy divu, že se expozice v Lanškrouně stala stálou.

Nezapomenutelná setkání s Mistrem Kolářským si můžeme připomenout i v některých publikacích, např. v knize Zdeněk Kolářský. Mezi orlem a pannou. Výběr z díla českého sochaře a medailéra [5], která vyšla před deseti lety, v roce 2011. Další dílo Klín ženy – přívěšky a aforismy [6], do něhož vepsal před-

2 Je to druhá pamětní deska pro Jana Marka Marciho z Kronlandu – pozoruhodnou desku najdeme též na Starém Městě pražském v Melantrichově ulici.

Obr. 10 Revers medaile pro fyzikální vědeckou sekci JČMF s portréty profesorů Čenka Strouhala a Augusta Seydlera.

mluvu muzikant a básník Jiří Suchý, ukazuje, že Kolářský je nejen sochař a medailér, ale též básník a především člověk, který žije rád.

Popřejme Mistru Kolářskému do dalších let dobré zdraví a mnohé tvůrčí nápady. Jeho dílo nás provází a bude provázet i nadále.

Odkazy

- [1] Katalog výstavy Kolářský – medaile, mince a sochařské práce. Městské muzeum v Lanškrouně, Lanškroun 2001.
- [2] FJFI a MFF v díle sochaře Zdeňka Kolářského – kalendář na rok 2011. Matfyzpress, Praha 2010.
- [3] O. Herber, J. Havránek: Insignie, medaile, taláry Univerzity Karlovy. UK, Praha 1978.
- [4] A. Šolcová, M. Křížek: Nová pamětní deska Albertu Einsteinovi. Pokroky mat. fyz. astr. **44**, 258–261 (1999).
- [5] P. Horáček, T. Binková: Zdeněk Kolářský. Mezi orlem a pannou. Výběr z díla českého sochaře a medailéra. Univerzita Pardubice, Pardubice 2017, ISBN 9788073953737.
- [6] Z. Kolářský: Klín ženy – přívěšky a aforismy. TG Tisk, Lanškroun, 2008.

(Autorem fotografií plastik je J. Valenta 2020–21.)